

Употребата на преведувањето и преводите во латинската дидактика I

Јоана Сиракова
Катедра за класика
Универзитет во Софија
yosir@abv.bg

1. Осовременување на латинската педагогија

Нема сомневање дека класичното образование треба се преобмисли. Класичарите би можеле да учат од други дисциплини и да се обидат да разберат дека нивните заложби се тесно поврзани со предметите на класичните студии. Конечно, треба да се допушти другите дисциплини да повлијаат на начинот на кој класичните филолози ја замислуваат својата работа во сопствената област. Со други зборови, класичарите мора да почнат да сметаат дека нивна подеднакво важна и централна мисија е и поучувањето на учениците во областите надвор од класиката – ученици кои не биле упатени во античките јазици, ниту во севкупноста на *Altertumswissenschaft*.

Што се однесува до преведувањето, иднината на класиката како дисциплина нема да може да смета на предавање на грчки и латински во оригинал, но исто така не би можела да се заснова на курсеви што се потпираат само на преводи и курсевите по латински јазик нема да можат секогаш да се ограничуваат на стандардните текстови и автори. Кога станува збор за наставата суштествена претпоставка е професионалното и добро познавање на латинскиот јазик. Но има и некои подготвителни курсеви по латински наменети за наставници без никакво познавање на латинскиот! (на пр. *Prima Latina*). Исто така има и програми што имаат главна цел учењето латински да стане полесна задача, како на пример интернет страницата *LATIN WITHOUT TEARS*.

Овие мисли не водат кон следниве прашања: како треба да изгледа програмата по латински јазик, дали таа треба да биде идеална или поспецифична. Кога предлагаме програми за професионален развој на професорите по латински или на наставните програми по латински, обично правиме прилично специфични препораки за автори и дела што треба да се прочитаат и теми кои треба да се обработат, односно, наместо специфични курсеви, предлагаме автори, дела и теми. Јас немам намера да барам (или да предлагам) некаква „идеална“ програма како што правевме порано, туку по прво би сакала да се обидам да образложам една програма, во согласност со специфичните цели на еден курс по латински јазик. Ќе се обидам да дадам пример за тоа како би можеле да им одговориме на посебните цели на еден курс со специфична тематска рамка. Натому ќе предложам посебно поместување на средиштето при предавањето и учењето латински преку книжевни преводи.

Онака како што е замислено тука, користењето книжевни преводи во образовниот процес е едно карактеристично рефлексивно вклучување во друга култура во споредба со нашата сопствена култура. Програмата што се заснова врз превод исто така го унапредува концептот за културна писменост, што допушта еден вид дијалектичка резонанција и мешање меѓу двете култури со тоа што на учениците им се предава за разликите и им се даваат аналитички и практични знаења и вештини како во учењето на јазикот, така и во проучувањето на пренесувањето на даден латински текст од неговиот оригинален културен контекст во еден модерен контекст.

„Педагогијата е научниот пристап на пренесувањето знаење на ученикот, кон процесот на учење и ефикасното организирање на расположливото знаење за остварување на образовни цели ... Педагогијата треба да ги интегрира когнитивниот, ефективниот и психомоторниот домен на учениците. Со јасно определен распоред на активности чија што цел е постигање на избрани цели или исходи, со сигурност ќе го постигне она што го пропишува наставниот план затоа што сите тие се целно ориентирани.“

Според претходно споменатата дефиниција, кога станува збор за обликувањето на еден курс, првата и најважна задача е поставувањето на приоритетите и дефинирањето на предметите и целите на дисциплината. Училишниот курс по класика мора да се испланира така, што јасно да се постигне определен резултат. Она што ќе избереме да го работиме на уводните училишни часови, сè до деталните стратегии што би можеле да ги усвоиме во педагогијата на јазикот, се е навистина условено од предвидените цели на курсот.

Зошто учениците учат латински? Има илјадници можни одговори на ова прашање, на пример, „латинскиот им помага на учениците да го подобрат своето логичко мислење“, „латинскиот не учи на граматика, зборови, спелување, композиција, историја, географија, уметност, музика, религија и многу повеќе“; „зошто да се предаваат единаесет предмети кога може само еден“, „учете од Овидиј како да се спријателувате со спротивниот пол на јавни места“, „погледнете едно навистина растушено семејство: прочитајте една грчка трагедија“ итн.

И уште еден одговор кој јас би го проширила: „Грците и Римјаните биле исти како нас/ Грците и Римјаните воопшто не биле како нас“.

Мојот сопствен одговор на ова претставување би бил: здобијте се со (поголемо) знаење на латинскиот јазик, книжевност и римската култура низ (со помош на) неговата специфична преводна рецепција а следствено и спротивното - научете ја својата книжевност и култура подобро преку латинскиот јазик и римската култура, односно, премостете ги на специфичен начин двата јазици и/или книжевности и/или култури. Ние вообичаено посочуваме на заедничкото културно наследство и нашите заеднички европски корени, за кои класичните јазици и цивилизации ни го даваат моделот. Но најдобар начин да се согледаат врските меѓу оваа голема целина и малиот дел (чиешто претставници сме ние во оваа особена заедница) е постојано да се споредуваат текстови и култури и од нив да се извлекува специфичната рецепција. Јас овде би сакала да се залажам за настава по латински која што ќе биде повеќе ориентирана кон рецепцијата, па така нагласокот би можел да се стави врз заедничките корени и наследство на европската култура од една страна, а од друга, да се нагласи нашата сопствена специфична културна (или поточно книжевна) рецепција на античкиот свет.

Кои знаења посакуваме да ги постигнат учениците за време на курсот? Дали сакаме „подобро да читаат латински“ или „да знаат повеќе за животот во Рим“? Ова е дилема што често се обидуваме да ја разрешиме со комбинирање и на обете цели. Со ова прашање е тесно поврзано и следното:

Колку долго треба да трае курсот? Знаењето со кое ќе се здобијат учениците зависи од времето што го имаат на располагање за учење. Колку што ми е познато (и сметам дека ова е општ тренд не само во наставата и учењето класични јазици), курсевите по латински стануваат сè пократки и сугерираат или збиено количество информации во кое се обидува да се прескокнат деталите и се сосредоточува на општите црти на големо количество информации, кои претходно биле презентирани во подолг временски период, а кои денес се компресираат во пократок временски период. Следствено на ова, двај можеме да сметаме на времето и на традиционалните помагала во наставата и изучувањето на латинскиот јазик, т.е. прво да се читаат, па да се преведат и да се разберат големи количества текст за да се илустрираат граматичките специфичности и да се запаметат во праксата.

Која методолошка рамка треба да се усвои? Дури откако ќе ги одговориме погорните прашања, би можеле да размислуваме за соодветните и адекватни (исто така и реални) наставни инструменти кои би требало да ги примениме во образовниот процес. Би сакала да ви изложам еден, би рекла, старомоден начин на настава по латински, една илустрација од „Учителот по класика“ и четири принципи во наставата по латински со кои би сакала да полемизирам.

1. Меморизирај ја латинската граматика

... Од суштествена важност за латинскиот е да се научи латинската граматика—деклинациите и конјугациите, кои ние исто така ги нарекуваме „форми“. Работете низ граматиката систематично, не ја третирајте како збирка од неповрзани повторувања, или пак во смисла на деklinација овде, конјугација онде. Предавајте ја граматиката како систем. Сосредоточете се на неа. Научете ја. Совладајте ја. Запаметете дека во минатото учениците и професорите немале нешто многу повеќе од латинската граматика. Дали во тоа бил клучот на нивниот успех?“

Јас би одговорила: не, затоа што во минатото учениците и професорите немале огромен број дисциплини кои требало да се предаваат и да се научат како што е случај денес. Класичните јазици во блиското и подалечното минато претставувале помалку или повеќе срж на секој наставен план. Очигледно, латинската граматика не може и не треба да биде единствениот интерес во учењето на латинскиот. Во нашиот глобализиран и мултикултурен свет јазикот никогаш не може да биде согледан како систем *per se*. Лингвистичките концепции секогаш вклучуваат и некои комуникативни аспекти и јазични варијации во и меѓу општествата.

2. „Рецитирај ја латинската граматика усно“

Латинската граматика е едноставно премногу за да се меморизира визуелно или да се научи со повторно и повторно препишување. Усното рецитирање на деklinациите и конјугациите е непроценлива помош за меморијата. Рецитирајте деklinации и конјугации секој ден.“

3. „Вежбај ги граматичките форми за подобро владеење“

Големо постигање е да може да се изрецитираат и напишат сите деклинации и конјугации без грешка, но не е доволно. Неопходно е да се може веднаш да се даде одговор на прашања за „формите“. Прашајте ги вашите ученици за „акузатив множина од stella“, „од законите“, „во реката“, „јас бев одел“, „гледавме“, „тие беа нападнати“. Сфаќате што сакам да кажам. Тежнејте кон непосредно присеќавање. Вежбајте 5-15 минути секој ден.

Ќе бидат потребни неколку години за да се постигне непосредно присеќавање...

Но ако имаме само една година на располагање за учениците да се здобијат со извесно познавање на латинскиот, ние нема да имаме време да рецитираме деклинации и конјугации и да се здобиеме со претходно споменатото непосредно присеќавање. Ќе мора да се разработат различни методи на меморизирање кои би можеле да заштедат време во учењето на јазикот. Следствено на тоа, ова ќе бара специјален когнитивен пристап кон процесот на учење и предавање. Таквиот пристап би можеле да го илустрираме со методологијата „заснована врз превод“, претставена во овој труд, ориентирана на процесите на меморизирање кон компаративно и асоцијативно усвојување на јазикот преку мајчиниот јазик на учениците и неговата книжевност

4. „Преучување“

Кога мислите дека вашите ученици ја знаат граматиката, најверојатно не е така. Само учениците кои се преучиле имаат барем некаква шанса всушност да го применат своето знаење кога за тоа ќе дојде време.“

Се појавува истиот проблем: нема толку време (а можеби ни потреба) да се преучи. Најверојатно треба повторно да ги разгледаме целите заради кои би се учел латинскиот јазик во модерно време и во согласност со него. Курсевите по латински би можеле да развијат поширок тематски опсег што би се протегал не само надвор од лингвистичките вештини и експертиза, туку и надвор од контекстот на минатото.

2. Појдовни точки и методолошка заднина

Идните професори ќе мора да научат да ја трансформираат содржината во наставни цели и методи. Јас овде ќе се обидам да дадам пример како би можеле да трансформираме специфична содржина, земајќи еден оригинален латински текст и неговиот превод (и) и претворајќи го во лекции што ќе се предаваат и какви информации би можеле да извлечеме од преведените текстови. Така би можела да се разработи една интегрирана методологија воедно и „граматички заснована“и „културно заснована“.

Јас имам намера да ја применим „преводно заснованата“ методологија на посспецифичен начин отколку што тоа првично било замислено во класичната филологија и таквата примена подразбира предавање на морфологија и синтакса, точно декодирање на текстовите, користење на методот наречен „граматика-и-превод“. Би предложила поместување на средиштето на наставните цели од „настава која што

учи разбирање на латинскиот јазик за читање“ и основна компетентност во преводот кон „настава по латински низ блиска споредба со јазикот на учениците“ и проучување на рецепцијата на латинските текстови во целиот културен и/или книжевен контекст.

Навикнати сме да го правиме искуството на учениците со латинскиот слично на решавањето загатки и на тој начин ги ограничуваме можностите постепено да се зголеми интуитивното разбирање кое што е суштествен дел на знаењето на кој било јазик. Се разбира, извесно декодирање е сосема природно за да може да се искомунцира лингвистичкото значење; сепак, оваа специфична и неизбежна задача би можела да се оствари преку други средства. Вусшност., поместувањето во гледањето на латинскиот лежи во основата на секој нов дидактички пристап: латинскиот ниту е само код, што треба да се декодира, ниту пак збир од загатки со кои треба да се избориме. Тој е јазик, а тоа имплицира постоење на некои нему својствени комуникациски аспекти. Тука би предложила помагало што ја прави употребата на латинскиот еден специфичен комуникативен лингвистички инструмент меѓу книжевностите и културите. Тоа не се состои од учење на учениците да *превдуваат* за да го разберат оригиналниот латински текст и јазик, туку повеќе од учење на учениците да го користат *преводот* за воедно да го разберат оригиналниот латински текст и да добијат увид во културата на рецепторот, односно во сопствената култура. Многу класичари најверојатно би полемизирале со ваквиот начин на размислување, бидејќи тие се убедени дека единствениот коректен начин на учење латински е самостојно да се преведува. Но овој предложен метод им дава можност на професорите и на учениците да разгледаат некои важни разлики меѓу нивниот мајчин јазик и јазикот што го учат кои инаку би останале незабележани и би можеле да бидат испуштени. И ваквото испитување секако не значи дека преводите на традиционален начин ќе бидат оставени настрана. Предложената методологија секогаш ќе може да се искомбинира со самостојна работа на учениците.

Една од целите на ваквата „преводно заснована“ методологија е да се заштеди време во овој современ свет каде што нештата се движат побрзо во споредба со поранешниот начин на живот, а на новите генерации им е потребен пристап до повеќе информации и мора да се здобијат со повеќе знаење во пократок временски период. Би ја илустрирала важноста на оваа специфична контрастивна перспектива, во која што се анализираат латинските текстови, со зборовите на американскиот лингвист Бенџамин Ли Ворф. Тој вели дека контрастивната лингвистика е „од уште поголема важност за идната технологија на мислење“, затоа што „ги вртнува исклучителните разлики меѓу јазиците – во граматиката, логиката и општата анализа на искуството.“

Користењето на преводот во предавањето латинска книжевност не е ништо ново. Неколку наставни програми за овој курс се засноваат врз преводи на латински оригинали, било буквални било книжевни. Дури постојат и курсеви за латинска книжевност во превод. Но во наставата по јазици овој метод не е толку традиционален, туку повеќе контроверзен. Многу програми ги користат преводите само како дополнително помагало во наставата по латински, но не како суштествен материјал за разбирање на прочитаното, односно не како материјал со подеднаква важност како и оригиналниот јазик и/или текст. Најважна карактеристика на оваа методологија е дека преводите, особено книжевните, претставуваат не само поддршка за подобро разбирање на некој текст, туку стануваат интегрален дел на проучувањето.

„Преводно заснованата“ методологија може да искомбинира две средства за инструкција кои всушност се прилично традиционални. Првото е дидактичкиот метод во наставата, и тој се состои од претставување модели на учениците за заедничко промислување. Така и професорот и ученикот се ангажираат во заедничко промислување. И обајцата активно размислуваат за моделите поставени пред нив. Како резултат, и обајцата се движат кон поточно разбирање на идеите што се содржат во предметот. За да се направи ефикасна оваа дидактичка инструкција, мораме да почнеме со разијдувањата меѓу двата текста кои сакаме учениците да ги разберат и на тој начин да ги наведеме нивните размислувања во особена насока, имено кон контрастите што треба да се согледаат.

А вториот метод, кој успешно може да се придодаде кон првиот низ превод, е дијалектичкиот и тој се заснова врз поставувањето прашања и нивно одговарање. Преводниот текст би можел да понуди широк опсег на прашања што би можеле да се постават кои би потекнувале од еквивалентностите или „грешките“ на сите нивои на текстот: синтактичко, лексичко. Откако ученикот ќе ја препознае неадекватноста на некои од оригиналните идеи и ќе сака појасно разбирање на вистината, тој ќе биде подготвен да појде еден чекор понапред во разбирањето на текстот. Тој е способен да дава се повеќе коректни сугестии во врска со измените што го одбележуваат преводниот текст и на тој начин да му се доближи на значењето на оригиналот. Целта на овој интегриран пристап е да се овозможи поточно разбирање на латинскиот текст, а општо земено и на реалноста.

3. Разликата меѓу преведувањето и преводот во предложените рамки

Преведувањето значи процес на превод како традиционален начин на учење на латинскиот јазик со морфолошка и синтактичка анализа на делови од текстови, со дополнително книжевно и културно толкување. Ова би можеле да го наречеме филолошко толкување. Но истото можеме да го постигнеме и низ преводи во согласност со промените и реформите во нашите образовни системи и во светот во целост.

Преводот значи производ на преведувањето што, јас би предложила, мора/може да биде од два вида во согласност со целите на курсот: побуквален превод, направен од професорите со цел да им се олесни разбирањето на прочитаното, 2) еден (или повеќе) уреден(и) превод(и) на избран автор или извадок.

4. Различни цели на претходно споменатите преводни помагала во латинската дидактика

Професорот би требало да направи буквален превод поради следните цели:

а) Лексичка ориентација на ученикот: тој/таа мораат (се обидуваат) да погодат зборови што кореспондираат и на тој начин да го научат или само да го забележат значењето на

зборовите. Овој превод претпоставува дека еквивалентите за оригиналните (латински) зборови се најсоодветни и верни (ако е можно изборот би требало да се прави од речник). Ако не може да се пронајде точен еквивалент, мора да се направи семантичка споредба и да се нагласат несличностите, заедно со контекстуално-чувствителните црти што го водат процесот на донесување одлуки.

б) Морфолошка свесност кај ученикот: во оваа фаза на работење учениците би можеле да бидат повикани да ги соберат и да ги поврзат точните морфолошки категории со зборовите од текстот со помош на преводниот текст и исто така да станат свесни за примерите каде што не може да се случи поврзување на морфолошки еквиваленти, односно, да ги согледаат лингвистичките трансформации во морфологијата, и на тој начин дури и да ги научат категориите на латинскиот морфолошки систем во споредба со категориите на својот сопствена јазик.

в) Синтактички увод и/или ориентација: редот на зборовите е првата карактеристична одлика што треба да се утврди во оваа фаза на работењето. Улогата на падежите во латинскиот би можела да се испитува во споредба со нивните преводни еквиваленти заедно со нивните предлози, односно низ функционална компаративна анализа: именката во падеж (променета форма) во оригиналниот текст наспроти именка со предлог во преводниот текст. Преку преводниот текст учениците ќе можат или поточно ќе треба да се здобијат со извесно познавање на латинските синтактички специфичности. Би можеле да се изградат шеми на реченици од обата текста, за подобро да се расветли логиката на латинската фразеологија. Со минувањето од микро на макро ниво на анализа ќе можат да се утврдат различните модели на кохезија на текстот. Овој метод е прилично традиционален и многу често се користи во наставата по латински.

Кое е дополнителното гледиште или аспект што може да го понуди книжевниот превод?

Книжевниот превод (со или без употреба на еден помалку или повеќе буквален превод како *tertium comparationis*) би можел да се употреби или во почетната фаза на работење заедно со буквалниот превод или во понатамошните фази на работење и за постигнување на различни цели. На пример, ако преводниот текст многу се разликува од оригиналниот, утврдувањето на разликите ќе може да послужи како средство за проверување на степенот на подготвеност и на напредокот на учениците. Општо земено, во истите рамки тој би можел да биде корисен за ориентација на различните лингвистички нивои што беа претходно споменати, но исто така да послужи и како дополнително средство што би можело да ги нагласи културните компоненти на текстот во споредба со културните карактеристики на целната група (карактеристиките на самите ученици). Попрецизно, таквиот превод на некој латински текст би можел да се смета за специфичен начин на рецепција на античкиот свет и би можел да се сосредоточи на компаративната перспектива врз културниот континуитет за кој сакаме да стане дел од целокупната слика.

Додавањето преводи кон латинскиот оригинален текст, од една страна, се согласува со вредносно-ориентираните цели на либералното образование во целост. Од друга страна, тоа подиректно ја поддржува ориентацијата кон почитување на културно-

историската рамка како на изворниот контекст, така и оној целниот што претставува исклучително важна образовна придобивка.

Проучувањето на текстовите би можело да започне со набројување на разликите, на пример, оригиналниот автор го прави ова, преведувачот она. Потоа би можело да се продолжи со насочување кон стилските карактеристики на изворниот текст и нивното зачувување или губење во целниот текст (почнувајќи на тој начин исто така и со несличностите и специфичностите). Како што веќе споменав, најважна и суштествена вредност на оваа методологија - користењето на книжевни преводи, е вклучувањето на некои карактеристики на културниот и историскиот контекст како на оригиналот, така и на преводниот текст. Со други зборови, оваа апликација би водела од интратекстуалните кон екстратекстуалните фактори во јазичната анализа. Така со преводите пред себеси, од моделот на линеарниот наратив се придвижуваме кон подинамичните модели на колаж и меѓусебно изменливи делови на (најмалку) два текста што треба да се анализираат.

Една додатна предност на книжевниот превод е таа што тој често значително се разликува од оригиналниот текст и овие дивергенции претставуваат основа за здобивање со лингвистичко (изборот на зборови и синтаксата) но и контекстуално културно знаење.

Како заклучок, може да ја прескокнеме фазата во која ги анализираме својствата и квалитетите и на двата модели поединечно и можеме да продолжиме директно со следната фаза: меѓусебното споредување на моделите за да се изнајдат заедничките својства, и поточно да се нагласат контрастите и разликите, и фактот дека избраните текстови опишуваат специфични модели од различни типови. Ова ни овозможува да го утврдиме она што е карактеристично само за идејата што ја земаме предвид.